

Asia: VN/2215/2025

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi hankintatietovarannosta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Huomionne vaikutusten arvioinnista?

Vaikutusten arviointi tunnistaa asianmukaisesti säästöpotentiaalin, joka syntyy läpinäkyvyyden lisäämisestä. Pk-yritysten näkökulmasta on olennaista, että sääntely tukee markkinoille pääsyä eikä jätä valvontaa yksinomaan yritysten kalliiden oikeussuojakeinojen varaan. Haluamme nostaa esiin erityisesti seuraavat vaikutukset:

- Valvontavastuun ja -riskin siirtyminen oikeaan paikkaan

Nykyinen hankintojen valvontajärjestelmä nojaa kohtuuttomasti siihen oletukseen, että tarjoavat yritykset valvovat hankintayksiköitä valittamalla virheistä markkinaoikeuteen. Tämä asettaa pk-yritykset usein mahdottomaan asemaan: valitusprosessi on kallis (maksut, kuluriski) ja voi vaarantaa kaupalliset suhteet. Pääkaupunkiseudulla toimiville pk-yrityksille teettämämme kyselytutkimuksen (2023) mukaan tämä näkyy tarjoushalukkuudessa: osallistumista rajoittaa merkittävästi kokemus hankintojen läpinäkyvyydestä ja käsitys siitä, että kilpailutukset on etukäteen "räätälöity" tietyille taholle. Tietovaranto korjaa tämän valuvian siirtämällä valvonnan painopistettä yritysten riskillä tapahtuvasta reagoinnista kohti automaattista seurantaa ja dataohjautuvaa valvontaa. Pk-yritysten näkökulmasta tietovaranto on keskeinen keino vähentää yksittäiselle yritykselle kasautuvaa valvontavastuuta ja vahvistaa luottamusta markkinoiden tasapuolisuuteen.

- Taloudelliset hyödyt

Lakiesitystä koskeissa kriittisissä arvioissa on esitetty, että toteutuksen kustannukset ovat varmoja, mutta säästöt teoreettisia. Olemme asiasta eri mieltä. Saavutettavat hyödyt - kilpailun lisääntyminen, päällekkäisyyksien karsiminen ja "ohiosto-ilmion" kitkeminen - ovat konkreettisia. Kun markkina näkee avoimesti tarpeet, hinnat laskevat, tarjousten laatu paranee ja julkisten varojen käyttö tehostuu.

2. Huomionne ehdotetusta hankintatietovarantolaista ja sen perusteluista?

Pk-yritysten kannalta ehdotus keskitetystä tietovarannosta on välttämätön. Pelkkä yksittäisten hankintayksiköiden oma datatiedon julkaisu ei riitä, sillä se ei mahdollista kansallista vertailtavuutta tai kokonaiskuvan muodostamista, eikä siten tarjoa yrityksille yhtenäistä, helposti hyödynnettävää näkymää julkisiin markkinoihin.

- Valvonnan muuttaminen reaktiivisesta proaktiiviseksi

Nykyinen lainvastaisesti toteutettujen suorahankintojen valvonta on tehotonta, koska se on luonteeltaan reaktiivista ja perustuu pitkälti yritysten "vinkkeihin". Kilpailu- ja kuluttajaviraston (KKV) resurssit ovat rajalliset ja se pystyy tutkimaan vain pienen osan tapauksista. Hankintatietovaranto ratkaisee resurssiongelman mahdollistamalla massadatan automaattisen seulonnan. Kun valvonta muuttuu vinkkipohjaisesta dataohjautuvaksi, kiinnijäämisriski kasvaa, mikä ennaltaehkäisee harmaata taloutta ja suorahankintoja tehokkaasti sekä tasaa pelikenttää pk-yritysten ja suurten toimijoiden välillä.

- Tieto on julkista

Lähtökohtana tulee olla, että verovarojen käyttö on aina julkista. Liikesalaisuudet on suojattava, mutta ne eivät saa toimia yleisperusteena tietojen salaamiselle. Aidot liikesalaisuudet - esimerkiksi yksityiskohtaiset hinnoittelumallit tai tekniset ratkaisut - voidaan suojata rajatusti, mutta esimerkiksi yksittäisen laskun perustiedot (toimittaja, summa, hankinnan luonne) eivät yleensä muodosta todellista liikesalaisuutta.

3. Huomionne ehdotetuista muutoksista julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettuun lakiin ja vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista annettuun lakiin sekä edellä mainittujen lakien perusteluista?

Pidämme esitettyjä muutoksia välttämättöminä. Ne ovat edellytys sille, että pk-yritysten osallistumisastetta ja markkinoiden toimivuutta voidaan mitata ja seurata faktapohjaisesti sekä valtakunnallisesti että alueellisesti.

- Tuoterivitiedon merkitys

Julkishallinnon taholta esitetty näkemyksiä, joiden mukaan tuoterivitasoisen tiedon kerääminen olisi tarpeetonta tai liian työlästä. Emme jaa tätä näkemystä. Ilman tietoa siitä, mitä on ostettu (eikä vain keneltä ja millä summalla), ei voida todentaa hankintojen laadullisia tavoitteita. Tuoterivitieto on edellytys sille, että voidaan mitata esimerkiksi innovatiivisten tai vähähiilisten hankintojen toteutumista ja sitä, ohjautuvatko nämä hankinnat muutamille suurille toimijoille vai jakautuvatko ne myös pk-yrityksille.

- Standardit ratkaisuna työmäärään

Raportoinnin hallinnollinen taakka ei ratkea raportointia vähentämällä, vaan automaatiolla. Hanke on erinomainen tilaisuus edistää Peppol-muotoisten hankintasanomien ja rakenteisen tiedon käyttöä, mikä poistaa manuaalisen työn tarpeen ja vähentää myös pk-yrityksiin kohdistuvaa hallinnollista kuormaa.

4. Huomionne ehdotetuista muutoksista Valtiokonttorista annettuun lakiin ja niiden perusteluista?

Valtiokonttori on asianmukainen taho hallinnoimaan tietovarantoa.

- Analyysikyvykyys

Valtiokonttorin roolin tulee olla aktiivinen. Sen tulee tuottaa tietoa päätöksenteon tueksi, jotta esimerkiksi pk-yritysten osallistumisastetta ja hankintojen jakamista voidaan seurata reaaliaikaisesti. On tärkeää, että tuotettu tieto on mahdollisimman avointa ja viranomaistahojen ohella myös yritysten ja niitä edustavien järjestöjen hyödynnettävissä. Valtiokonttorilla tulee olla tehtävän hoitamiseen riittävät resurssit.

5. Muut mahdolliset huomionne hallituksen esitysluonnoksesta?

- Pk-yritysten markkinapääsy: Pienhankinnat ja hankintojen jakaminen

Hankintatietovaranto on merkittävä elinkeinopoliittinen teko, joka avaa pk-yrityksille pääsyn julkiseen markkinaan kahdella tasolla.

Ensinnäkin se tuo vihdoinkin näkyviin kynnysarvot alittavat pienhankinnat. Ne ovat pk-yrityksille elintärkeää väylä osallistua julkisiin hankintoihin ja keino kerryttää referenssejä suurempia kilpailutuksia varten. Nykyisin tämä markkina on usein piilossa ja suosii vakiintuneita toimittajia. Avoin ostolaskudata tuo esiin pienhankintoja tekevät tahot ja niiden kanavat. Tämä antaa myös uusille yrityksille mahdollisuuden tarjota ratkaisujaan olemassa oleviin tarpeisiin, mikä tehostaa markkinan toimintaa ilman raskaita kilpailutusprosesseja.

Toiseksi avoin data luo hankintayksiköille positiivisen paineen jakaa suuret hankintakokonaisuudet osiin (hankintalaki 75 §). Kun data osoittaa, että jättihankinnat ohjautuvat vain kouralliselle suurilla toimijoilla, kasvaa paine jakaa hankintoja tavalla, joka mahdollistaa myös pk-yritysten osallistumisen. Tietovaranto tukee näin suoraan EU:n hankintapolitiikan keskeistä tavoitetta vahvistaa pk-sektorin asemaa.

- Strategisten tavoitteiden (ns. kolmas pylväs) todentaminen

EU:n hankintadirektiivin tavoitteena on valjastaa hankinnat strategiseksi työkaluksi. Suomessa tämän toteutumisen arviointi on ollut mahdotonta puutteellisen datan vuoksi. Tietovaranto on infrastruktuuri, joka tekee strategisesta johtamisesta totta ja mahdollistaa sen, että voidaan näyttää, miten pk-yritykset tosiasiallisesti osallistuvat vihreän siirtymän, innovaatioiden ja sosiaalisten tavoitteiden toteuttamiseen.

- Vastuu avoimuudesta

Korostamme, että julkinen hallinto on olemassa kansalaisia varten. Kansalaisilla ja yrityksillä on oikeus tietää, mihin yhteisiä varoja käytetään. Tätä avoimuusvelvoitetta tai siihen liittyvää

hallinnollista taakkaa ei tule säilyttää sopimuskumppaneina toimivien yritysten vastuulle, vaan se on viranomaistoiminnan ydintä. Samalla on varmistettava, etteivät raportointivastuu ja järjestelmäinvestoinnit valu epäsuorasti alihankintaketjuun pk-yritysten maksettaviksi esimerkiksi uusina "raportointilisä"-vaatimuksina.

Lopuksi: Helsingin Yrittäjät ry pitää esitystä laiksi hankintatietovarannosta erittäin kannatettavana ja välttämättömänä uudistuksena. Uudella lailla luodaan tietopohja julkisten hankintojen strategiselle johtamiselle ja valvonnalle. Katsomme, että nykyinen hajautettuun tietoon ja reaktiiviseen valvontaan perustuva malli on tullut tiensä päähän. Hankintatietovaranto on investointi, joka maksaa itsensä takaisin kilpailun lisääntymisenä ja pk-yritysten markkinoille pääsyn helpottumisena.

Oksala Tiina-Tuulikki
Helsingin Yrittäjät ry